

Policy Note

2012 / 5

Η λιτότητα που δεν υπήρξε ποτέ; Τα κράτη της Βαλτικής και η κρίση

Των Rainer Kattel και Ringa Raudla

Οι οικονομίες της Βαλτικής παρουσιάζονται συχνά ως παράδειγμα ενός επιτυχημένου προγράμματος λιτότητας, με την εφαρμογή της «εσωτερικής» υποτίμησης ως στρατηγική για οικονομική ανάκαμψη. Σε αυτό το Σημείωμα Πολιτικής εξετάζουμε αν το σχέδιο λιτότητας που επιβλήθηκε στις οικονομίες της Βαλτικής ήταν όντως επιτυχημένο και, πιο σημαντικό, αν μπορεί να αναπαραχθεί κάπου άλλου. Υποστηρίζουμε ότι η πρόσφατη ανάκαμψη στις χώρες της Βαλτικής έχει μοναδικά χαρακτηριστικά που δεν σχετίζονται με τις εγχώριες πολιτικές λιτότητας και πως δεν μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για άλλες χώρες.

Η εντύπωση που επικρατεί, εξαιτίας δημοσιευμάτων στον οικονομικό τύπο, είναι ότι η λιτότητα έφερε αποτελέσματα στις βαλτικές οικονομίες της Εσθονίας, της Λετονίας, και της Λιθουανίας. Εξάλλου, το ανακοίνωσαν το γεγονός αυτό έγκυρα έντυπα όπως η εφημερίδα «Wall Street Journal» και το περιοδικό «Der Spiegel». Το 2009, και με τα μεγαλύτερα ποσοστά συρρίκνωσης ΑΕΠ στον κόσμο (20%, 25% και 17%, αντίστοιχα, κατά τη διάρκεια της κρίσης), τα τρία κράτη της Βαλτικής υιοθέτησαν μέτρα λιτότητας που ισοδυναμούσαν με 8-9% του ΑΕΠ, ενώ το 2010 εφάρμοσαν επιπλέον μέτρα λιτότητας που ισοδυναμούσαν με 3-4% του ΑΕΠ. Από το 2011, οι χώρες της Βαλτικής, όπως και στα μέσα της δεκαετίας του 2000, σκαρφάλωσαν στην κορυφή της λίστας των

Ο Rainer Kattel είναι καθηγητής και διευθυντής του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο του Ταλίν (Εσθονία). Η Ringa Raudla είναι ανώτατη ερευνητική εταίρος στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο του Ταλίν. Copyright © 2012 Levy Economics Institute of Bard College

ευρωπαϊκών χωρών με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανάπτυξης του ΑΕΠ: Εσθονία 7,6%, Λιθουανία 5,9%, Λετονία 5,5%. Ο πρωθυπουργός της Εσθονίας ανταμείφθηκε με μια προσωπική πρόσκληση για δείπνο με τη γερμανίδα καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ.

Το πρόβλημα με αυτή την αφήγηση οικονομικής ανάκαμψης, όπως και με τόσα άλλα πράγματα τα τελευταία 20 χρόνια, είναι ότι οι χώρες της Βαλτικής εφάρμοσαν μια μορφή ανάκαμψης που ανατέθηκε σε εξωτερικούς φορείς (“outsourcing”), και το έκαναν αυτό πράγματι πολύ καλά. Υπάρχουν δύο φαινόμενα πίσω από τη Βαλτική ανάκαμψη: η μαζική χρήση δημοσιονομικών κεφαλαίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το 20% του προϋπολογισμού της Εσθονίας του 2012 αποτελείται από μεταβιβάσεις από την ΕΕ), και η ακραία ενσωμάτωση του εξαγωγικού τομέα με Σκανδιναβούς παραγωγούς. Όμως αυτές οι πηγές ανάπτυξης δεν είναι καθόλου βιώσιμες. Το πρόβλημα με τα ταμεία της ΕΕ είναι ότι θα εξαντληθούν το 2015, και κανείς δεν γνωρίζει εάν θα συνεχίσουν να υφίστανται μετά το 2015 και σε τι ποσά. Το πρόβλημα με τον τομέα των εξαγωγών είναι ότι τείνει να καταλήξει σε θύλακα: για παράδειγμα, η Elcoteq Ταλίν, μέχρι τον Φεβρουάριο του 2012 θυγατρική της χρεοκοπημένης πλέον επιχείρησης παραγωγής εξαρτημάτων κινητών τηλεφώνων Elcoteq SE, μια εταιρία φινλανδικής ιδιοκτησίας και την τελευταία δεκαετία ο βασικός εξαγωγέας στην Εσθονία, χρησιμοποιεί περίπου 200 προμηθευτές στον τομέα της μεταποιητικής παραγωγής, εκ των οποίων κανείς τους δεν εδρεύει στην Εσθονία.

Από την ανάκτηση της ανεξαρτησίας τους, τα κράτη της Βαλτικής ξεχωρίζουν από όλες τις υπόλοιπες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, που βρίσκονταν επίσης σε στάδιο μετάβασης, για το ζήλο που επέδειξαν στην εφαρμογή νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμιστικών μέτρων. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι τρεις χώρες υιοθέτησαν ένα μείγμα πολιτικών που περιγράφονται στη «Συναίνεση της Ουάσιγκτον»: σύστημα σταθερής ισοτιμίας (που λειτουργεί ως nominal anchor για την εξασφάλιση της σταθεροποίησης), δημοσιονομική πειθαρχία, απελευθέρωση τιμών και εμπορίου, και ευρείας κλίμακας ιδιωτικοποιήσεις. Πράγματι, οι χώρες της Βαλτικής εξελίχθηκαν ως πρότυπα της νεοφιλελεύθερης μετάβασης, με μικρές κυβερνήσεις, υψηλά επίπεδα διείσδυσης από τις υπηρεσίες του διαδικτύου, και πολύ ανοικτές οικονομίες. Μετά την ένταξή τους στην ΕΕ, και οι τρεις οικονομίες βίωσαν μια άνευ προηγουμένου περίοδο οικονομικής έκρηξης. Ξεχωρίζοντας από όλες τις χώρες της ΕΕ, οι οικονομίες των χωρών της Βαλτικής κατέγραψαν μεταξύ 2004-07 πολύ υψηλούς ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης—κατά μέσο όρο 10,3% στη Λετονία, 8,5% στην Εσθονία, και 8,2% στη Λιθουανία. Ωστόσο, αυτή η αξιοσημείωτη ανάπτυξη συνοδευόταν από ενδείξεις υπερθέρμανσης, όπως διψήφιο πληθωρισμό, εκρηκτική άνοδος στην αγορά ακινήτων, απότομες αυξήσεις στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες, επιτάχυνση των μισθολογικών αυξήσεων (που ξεπερνούσαν την αύξηση της παραγωγικότητας, ιδιαίτερα στη Λετονία και την Εσθονία), ταχεία συσσώρευση καθαρών υποχρεώσεων έναντι του εξωτερικού, και αυξανόμενα ελλείμματα στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών. Σε σημαντικό βαθμό, η ανάπτυξη τροφοδοτήθηκε από φτηνή πίστωση (μέσω ξένων τραπεζών—ο τραπεζικός τομέας των χωρών της Βαλτικής είναι συντριπτικά σουηδικής ιδιοκτησίας), που οδήγησε σε εκρηκτική αύξηση της εγχώρια ζήτησης και η οποία διοχετεύτηκε κυρίως στην αγορά ακινήτων, στον κατασκευαστικό τομέα, στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, και την ιδιωτική κατανάλωση. Και οι τρεις οικονομίες

διαμόρφωσαν υψηλά επίπεδα χρέους σε πλήρη ευθυγράμμιση με τις τάσεις στον υπόλοιπο κόσμο. Κατά τη διάρκεια του 2007, η τελευταία χρονιά οικονομική άνθησης, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στη Λετονία ξεπέρασε το 20% του ΑΕΠ, και στην Εσθονία και τη Λιθουανία ανήρθε στο 15%. Ακόμη και χωρίς την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, οι χώρες της Βαλτικής είχαν στήσει γιγαντιαία συστήματα Πόνζι.

Συνεπώς, δεν αποτελεί πραγματική έκπληξη ότι η κρίση έπληξε όλες τις χώρες της Βαλτικής γρήγορα και επώδυνα. Οι εγχώριες φούσκες έσκασαν αρχές του 2008 (όταν επιβραδύνθηκε η παροχή πιστώσεων καθώς έκλεισαν τις κάρτες οι τράπεζες), και η ύφεση επιδεινώθηκε περαιτέρω από τις αρνητικές εξελίξεις στο εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον μετά την πτώχευση της Lehman Brothers. Το 2009, το ΑΕΠ στην Εσθονία μειώθηκε κατά 14,3% στη Λιθουανία κατά 14,8%, και στη Λετονία κατά 17,7%. Μετά την τεράστια πτώση στην εγχώρια ζήτηση και τις εξαγωγές, τα ποσοστά ανεργίας εκτινάχθηκαν στα ύψη, αυξάνοντας ταχύτερα στη Λετονία (από 5,3% στο 20,5%, που αποτελούσε το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης ανεργίας σε όλη την ΕΕ), αλλά ακολουθούσαν από κοντά και η Εσθονία (από 4,1% στο 19,8%) και η Λιθουανία (από 4,5% στο 18,3%). Και στις τρεις χώρες, τα ποσοστά ανεργίας ήταν σχεδόν τέσσερις φορές υψηλότερα στο τέλος του 2009 από ό, τι ήταν το 2007.

Ως απόκριση στην κρίση, οι χώρες της Βαλτικής επέλεξαν ως στρατηγική την εσωτερική υποτίμηση, αντί την εξωτερική υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος, πράγμα που σήμαινε προσαρμογή προς τα κάτω ονομαστικών μισθών και δημοσιονομική συστολή. Οι κυβερνήσεις των κρατών της Βαλτικής ήταν έντονα αντίθετες προς την εξωτερική υποτίμηση για διάφορους λόγους, που κυμαίνονταν από πρακτικούς μέχρι καθαρά συμβολικούς. Ίσως ο πιο σημαντικός λόγος ήταν ότι η ονομαστική προσαρμογή της συναλλαγματικής ισοτιμίας ως στρατηγική εξόδου από την κρίση θα απέκλειε την ένταξη τους στην ευρωζώνη. Επιπλέον, δεδομένου ότι ένα μεγάλο ποσοστό των δανείων στις χώρες αυτές ήταν εκφρασμένο σε ευρώ, η εξωτερική υποτίμηση θα επέβαλλε βαρύ κόστος σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού και θα μείωνε την καθαρή αξία του ιδιωτικού τομέα (και θα οδηγούσε ενδεχομένως σε εκτίναξη των επισφαλών δανείων, με αρνητικές επιπτώσεις για την υπόλοιπη οικονομία). Αξίζει να σημειωθεί ότι καμία από τις χώρες της Βαλτικής δεν είχε εμπειρία με εναλλακτικά καθεστώτα συναλλαγματικών ισοτιμιών, και ως εκ τούτου υπήρχε έλλειψη ικανότητας στη διαχείριση «μη αυτοματοποιημένων» συστημάτων. Οι χαρακτες πολιτικής είχαν πράγματι εσωτερικεύσει βαθιά τις πολιτικές συνταγές της Συναίνεσης της Ουάσιγκτον. Η εσωτερική υποτίμηση ως στρατηγική προσαρμογής υποστηρίχθηκε επίσης από την ΕΕ, η οποία φοβόταν ότι η υποτίμηση των νομισμάτων των χωρών της Βαλτικής θα προκαλούσε όλεθρο στις χρηματοπιστωτικές αγορές και ότι υπήρχε κίνδυνος μετάδοσης στις άλλες οικονομίες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, προκαλώντας φυγή κεφαλαίων από την περιοχή αυτή.

Με τη σειρά της, η επιλογή της εσωτερικής υποτίμησης συνεπάγετο την ανάγκη για μια πολιτική δημοσιονομικής εξυγίανσης, την οποία εφάρμοσαν το 2009 και το 2010 και οι τρεις κυβερνήσεις. Επίσης, στηρίχθηκαν σε μεγάλο βαθμό στα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ, ποσοστό χρηματοδότησης που ξεπερνούσε το 4% του ΑΕΠ για εκείνα τα έτη.

Σύμφωνα με τους κανονισμούς διαρθρωτικής στήριξης, οι χώρες μπορούν να έχουν πρόσβαση σε κεφάλαια που προορίζονται για μετέπειτα χρήση, και όλες οι οικονομίες της Βαλτικής εκμεταλλεύτηκαν αυτή την ευκαιρία.

Ο συνδυασμός ελάχιστων δημόσιων αποθεματικών και χρεοκοπημένων εγχώριων τραπεζών έθεσαν την Λετονία, από το φθινόπωρο του 2008, σε δυσκολότερη κατάσταση από την Εσθονία και τη Λιθουανία. Δεδομένης της ανάγκης για τη διάσωση της τράπεζας Parex ελλείπει δημοσιονομικών αποθεματικών, η λετονική κυβέρνηση υποχρεώθηκε τον Νοέμβριο του 2008 να ζητήσει υποστήριξη από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την ΕΕ και τις σκανδιναβικές χώρες. Το πακέτο που εγκρίθηκε τελικά τον Ιανουάριο του 2009 βοήθησε να αποφευχθεί η διάχυση της κρίσης ρευστότητας στις άλλες οικονομίες της Βαλτικής. Στην πραγματικότητα, η Εσθονία ήταν σε θέση να συμμετάσχει και η ίδια σε αυτή τη δράση στήριξης με τη δέσμευση 100 εκατ. ευρώ (η Λετονία δεν άσκησε αυτή την επιλογή, δεδομένου ότι δεν χρειάστηκε τόσα πολλά χρήματα όσα τις προσφέρθηκαν), μια κίνηση που απέφερε σημαντική πολιτική στήριξη προς την εσθονική κυβέρνηση, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και διεθνώς. Επιπλέον, τα αποθέματά της (περίπου 9% του ΑΕΠ) συνέβαλαν ώστε να μπορέσει η κυβέρνηση να προωθήσει την υπόθεση της δημοσιονομικής συρρίκνωσης, προβάλλοντας μια προσωρινή εξωτερική οικονομική στήριξη ως απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Όντως, οι πολιτικοί της χώρας μπορούσαν να ισχυριστούν ότι η Εσθονία έπρεπε να διατηρήσει να συσσωρευμένα αποθεματικά της προκειμένου να αποφύγει μια κατάσταση παρόμοια με αυτή της Λετονίας (η οποία κατέστησε αναγκαία τη δημοσιονομική συρρίκνωση) αντί να τα δαπανήσει. Η απουσία εγχώριων τραπεζών έδωσε επίσης στην κυβέρνηση της Εσθονίας πολύ μεγαλύτερα δημοσιονομικά περιθώρια, αφού η διάσωση των τραπεζών είχε «ανατεθεί» στη κεντρική τράπεζα της Σουηδίας (η οποία, μάλιστα, πήρε δάνειο ύψους τριών δισ. ευρώ από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα). Έτσι και οι τρεις χώρες της Βαλτικής απέτρεψαν μια τραπεζική κρίση.

Η Εσθονία είχε ένα σημαντικό πλεονέκτημα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Βαλτικής, δεδομένου ότι μπορούσε να ενεργοποιήσει όλες τις προσπάθειες πίσω από ένα και μοναδικό στόχο: ένταξη στην ευρωζώνη. Αυτή η επιλογή δεν ήταν πλέον διαθέσιμη για τη Λετονία και τη Λιθουανία, κυρίως επειδή οι χώρες αυτές δεν πληρούσαν τα κριτήρια του πληθωρισμού παραμονές της κρίσης, ενώ η επιβράδυνση της ανάπτυξης άρχισε να μειώνει ραγδαία τα ποσοστά πληθωρισμού στην Εσθονία. Στην περίπτωση της Εσθονίας, η κάλυψη των κριτηρίων του Μάαστριχτ αναφορικά με το έλλειμμα και το χρέος ήταν εφικτή το 2009 και το 2010, δεδομένου ότι ήταν η πρώτη χώρα που επέβαλλε περικοπές στον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ ο πληθωρισμός επιβραδυνόταν στον απόηχο της κρίσης. (Η Λετονία δεν μπόρεσε να εκπληρώσει τα κριτήρια σχετικά με το έλλειμμα εξαιτίας και μόνο της διάσωσης της τράπεζας Parex). Η Λιθουανία είχε πολύ μικρότερα περιθώρια ένταξης στην ευρωζώνη και είχε και μια αρνητική εμπειρία, το 2005, όταν απέτυχε να ενταχθεί στην ευρωζώνη για ένα ποσοστό της τάξης του 0,2% όσον αφορά το κριτήριο του πληθωρισμού (ένας υπολογισμός ο οποίος, παραδόξως, περιλαμβάνει μη ευρωζωνικές οικονομίες, όπως τη Σουηδία).

Οι επόμενες εθνικές εκλογές στην Εσθονία είχαν προγραμματιστεί για το 2011, προσφέροντας στην κυβέρνηση ρεαλιστικές ελπίδες ότι η είσοδος στη ζώνη του ευρώ θα

παράγει αρκετό πολιτικό κεφάλαιο στο εσωτερικό της χώρας προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις της κρίσης. Έτσι οι αρχικές συνθήκες ήταν διαμορφωμένες με τέτοιο τρόπο που επέτρεπαν στην Εσθονία να έχει ρεαλιστικές προοπτικές όσον αφορά την αντιμετώπιση της κρίσης, κάτι που απουσίαζε από τις άλλες δύο χώρες της Βαλτικής.

Πλησιάζοντας προς το τέλος του 2009, η κατάσταση έδειχνε ότι οι χώρες της Βαλτικής είχαν αφήσει πίσω τους τα χειρότερα της κρίσης. Οι οικονομίες τους είχαν επιστρέψει σε ρυθμούς ανάπτυξης, και κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2010 η απασχόληση είχε αρχίσει ξανά να παίρνει μπρος. Οι εξαγωγές ακολούθησαν μια αυξητική τάση, και τα τρέχοντα ισοζύγια πληρωμών επέστρεψαν σε πλεονασματική θέση. Υπό το φως αυτών των εξελίξεων, μπορούμε να πούμε ότι η λιτότητα και η εσωτερική υποτίμηση λειτούργησαν αποτελεσματικά;

Στην πραγματικότητα, μια πιο προσεκτική ματιά δείχνει ότι η τρέχουσα ανάκαμψη των οικονομιών της Βαλτικής δεν ήταν αποτέλεσμα εσωτερικής υποτίμησης, αλλά άλλων παραγόντων που δεν υπόκεινταν στον έλεγχο των εθνικών κυβερνήσεων της Βαλτικής. Ενώ πολλοί αναλυτές σπεύδουν να αποκαλέσουν επιτυχημένη την πολιτική της εσωτερικής υποτίμησης, η αναπροσαρμογή τιμών και μισθών στις χώρες της Βαλτικής ήταν σχετικά μέτρια, ιδίως αν ληφθεί υπόψη πως οι οικονομίες αυτές είχαν υπερθερμανθεί προς το τέλος της περιόδου της οικονομικής άνθησης που βίωσαν. Καμία από τις τρεις χώρες δεν βίωσε στην πραγματικότητα αποπληθωρισμό—αντιθέτως, ο πληθωρισμός επέστρεψε το 2010 και το 2011 σε ανοδική τροχιά και στις τρεις χώρες, και η μείωση των πραγματικών μισθών μεταξύ ανώτερων και κατώτερων διακυμάνσεων της οικονομίας ήταν περίπου στο 15%, επίσης και για τις τρεις χώρες. Μέχρι το τέλος του 2009, οι πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες είχαν πέσει κατά τρεις έως πέντε ποσοστιαίες μονάδες από το ανώτερό τους σημείο.

Εάν λοιπόν δεν οφειλόταν η Βαλτική ανάκαμψη το 2011 στην εσωτερική υποτίμηση, σε τι οφειλόταν; Υπάρχουν τρεις βασικοί παράγοντες: η μαζική χρήση των ευρωπαϊκών κονδυλίων, οι ευέλικτες αγορές εργασίας, και η ένταξη των εξαγωγικών τομέων σε ευρωπαϊκά δίκτυα παραγωγής. Οι ευέλικτες αγορές εργασίας είχαν δύο συνέπειες: επίμονα υψηλή ανεργία, η οποία δεν οδήγησε σε σημαντικά υψηλότερες κοινωνικές δαπάνες (οι αυτόματοι σταθεροποιητές είναι σχετικά ασήμαντοι καθώς τα οφέλη είναι χαμηλά και σύντομης διάρκειας, και τα ενεργητικά μέτρα στην αγορά εργασίας χρηματοδοτούνται σε μεγάλο βαθμό από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ), και αυξημένη μετανάστευση.

Η μετανάστευση βρισκόταν ήδη σε υψηλά επίπεδα στα μέσα της δεκαετίας του 2000, ιδιαίτερα στη Λιθουανία, αλλά η κρίση φαίνεται ότι επιτάχυνε τη μετανάστευση σε όλες τις χώρες της Βαλτικής: απογραφές στη Λιθουανία και τη Λετονία το 2011 κατέγραψαν δραματική μείωση στον αριθμό του πληθυσμού, και η απογραφή της Εσθονίας το 2012 εμφανίζει σημαντική μείωση του πληθυσμού την τελευταία δεκαετία. Δεδομένου ότι τα κράτη της Βαλτικής είναι «απλά πολιτεύματα», που αντανακλούν, μεταξύ άλλων, χαμηλά επίπεδα λαϊκής αναταραχής και συγκρατημένο πολιτικό διάλογο, η επίδραση στο κράτος δεν φαίνεται να αποτελεί επιλογή για πολλούς πολίτες. Συνεπώς, η μετανάστευση γίνεται

η προτιμώμενη επιλογή για έναν αυξανόμενο αριθμό πολιτών. Ωστόσο, τόσο η υψηλή ανεργία όσο και η μετανάστευση έχουν μελλοντικό κόστος από την άποψη της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και του μικρότερου εργατικού δυναμικού. Έτσι, ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης το κόστος της εξωτερικής υποτίμησης θεωρήθηκε ότι ήταν υψηλότερο από την εσωτερική υποτίμηση (ή την «προσαρμογή», όπως συνήθως αναφέρεται σε συζητήσεις στις χώρες της Βαλτικής), μένει να δούμε αν αυτό είναι όντως έτσι, δεδομένων των επίμονων υψηλών επιπέδων ανεργίας και μετανάστευσης.

Η ενσωμάτωση στα ευρωπαϊκά δίκτυα από μερικές δεκάδες κορυφαίους εξαγωγείς είναι ένας άλλος βασικός παράγοντας που εξηγεί την ανάκαμψη της Βαλτικής. Ωστόσο, αυτό δεν έχει σχεδόν τίποτα να κάνει με τις εγχώριες συνθήκες ή τις δράσεις πολιτικής. Αποτελεί, αντιθέτως, ένα ολοένα και πιο σημαντικό σύμπτωμα της μορφής καπιταλισμού που επικρατεί στην Βαλτική: βιομηχανίες θύλακες. Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εταιρείες της Ανατολικής Ευρώπης είναι η χαμηλή ενσωμάτωση ξένης ιδιοκτησίας εξαγωγικών επιχειρήσεων, η οποία αντικατοπτρίζεται στο χαμηλό επίπεδο των σχέσεων με εγχώριους προμηθευτές και συνεργάτες, καθώς και με ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έρευνας. Ενώ οι εξαγωγές των χωρών της Βαλτικής επέστρεψαν στα επίπεδα που επικρατούσαν πριν τη κρίση, το επίπεδο των εξαγωγών δεν είναι καθόλου αρκετά υψηλό για να αντισταθμίσει την έλλειψη της ξένης χρηματοδότησης που χρησιμοποιήθηκε για να τροφοδοτηθεί η ανάπτυξη στα μέσα της δεκαετίας του 2000. Εν ολίγοις, ενώ η κρίση έχει σκληρύνει τη Βαλτική νεοφιλελεύθερη αποφασιστικότητα, οι αποκρίσεις στην κρίση μέχρι τώρα δεν έφεραν σημαντικές αλλαγές στις οικονομικές δομές των χωρών της Βαλτικής. Ως εκ τούτου, η βασική ευπάθεια παραμένει ως είχε. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι οικονομίες της Βαλτικής είναι πολύ ανοιχτές και μικρές, η ανάκαμψη και η μελλοντική ανάπτυξή τους εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από μια ευρύτερη ανάκαμψη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Και καθώς η ευρωπαϊκή οικονομία φαίνεται να παραμένει αργή και υποτονική για τουλάχιστον μερικά χρόνια, είναι δύσκολο να προβλεφθεί ότι οι χώρες της Βαλτικής θα εμφανίσουν σύντομα ρυθμούς ανάπτυξης παρόμοιους με εκείνους στα μέσα της δεκαετίας του 2000.

Εν ολίγοις, σχεδόν όλοι οι παραπάνω παράγοντες κάνουν τις χώρες της Βαλτικής να είναι μοναδικές περιπτώσεις και να μην μπορούν να αναπαραχθούν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρώτον, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ, ιδιαίτερα στην παραγμένη περιφέρεια, είναι ήδη στην ευρωζώνη, έτσι δεν μπορούν να δικαιολογήσουν τα βραχυπρόθεσμα μέτρα λιτότητας και την ένταξη στην ευρωζώνη ως στρατηγική εξόδου από την κρίση. Δεύτερον, πολύ λίγες χώρες της ΕΕ έχουν αστικές κοινωνίες τόσο αδύναμες με εκείνες των χωρών της Βαλτικής, και ως εκ τούτου η πολιτική λιτότητας εκτρέφει ορατή αναταραχή και αστάθεια. Και τρίτον, υπάρχουν ελάχιστες χώρες της ΕΕ, ίσως να μην υπάρχει και καμία χώρα, με τόσο στενές και αποσπασμένες πολιτικές ελίτ—ελίτ, που έχουν συνηθίσει στο να ικανοποιούν τους ευρωπαϊούς πολιτικούς εταίρους τους αντί τους εγχώριους συνεργάτες τους.

Ωστόσο, ακόμη και αν η περιφέρεια της ΕΕ θα μπορούσε να καταφέρει με κάποιο τρόπο να αναπαράγει τις παραπάνω πολιτικές συνθήκες—με την αποδυνάμωση της αστικής κοινωνίας, τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, και τη χαλάρωση στους κανονισμούς εργασίας—δεν θα είχε παρά ταύτα παρόμοιους οικονομικούς παράγοντες. Υπάρχει μια

σειρά από οικονομικούς και διαρθρωτικούς παράγοντες που κάνει τις χώρες της Βαλτικής σχετικά μοναδικές, συμπεριλαμβανομένου του υψηλού επιπέδου οικονομικής παγκοσμιοποίησης (τόσο στις εξαγωγές όσο και στον χρηματοπιστωτικό τομέα) και της ισχυρής εξάρτησης από τις μεγαλύτερες γειτονικές οικονομίες—τη Σκανδιναβία και την Πολωνία—από την άποψη του εμπορίου και (στην περίπτωση της Σκανδιναβίας) της μεταφορά τεχνολογίας. Και οι δύο αυτές οικονομίες είτε ανέκαμψαν γρήγορα (Σκανδιναβία) ή δεν επηρεάστηκαν καθόλου από την κρίση (Πολωνία). Έτσι, όπως υποστηρίζει ο Wolfgang Münchau, ενώ η ΕΕ συμπεριφέρεται όλο και περισσότερο σαν να ήταν μια μικρή ανοικτή οικονομία, όπου η δημοσιονομική πειθαρχία είναι σημαντική για να πείσει τους επενδυτές και τις αγορές, η εμπειρία από τις μικρές ανοικτές οικονομίες που έχουν εμπλακεί βαθύτερα με αυτές τις δημοσιονομικές πολιτικές έχει ελάχιστη χρησιμότητα για τα προβληματικά κράτη μέλη της ΕΕ.